

IZVJEŠTAJ

Položaj djece bez roditeljskog staranja u BiH

zasnovan na analizi o pravima djece iz 2008. godine.
(izvještaj sastavljen uz pomoć informacija SOS Kinderdorf-a)

Svrha ove analize je pomoći svima onima koji rade sa djecom, u smislu zagovaranja poboljšanja položaja djece.

Prema Dayton-skom mirovnom sporazumu, BiH je uspostavljena kao država ograničene centralne vlasti, i nadležnostima za socijalnu, zdravstvenu zaštitu, obrazovanje i fiskalne politike podijeljenim na brojne nivoe vlasti i uprave, od državnog, preko entitetskih nivoa Republike Srpske (i njene 63 općine) i Federacije Bosne i Hercegovine (i njenih 10 kantona i 74 općina), te zasebnog Brčko Distrikta.

Ustavom BiH nadležnost za socijalna pitanja data je entitetima i ne navodi porodičnu i dječiju zaštitu; nepostojanje zakonodavstva na državnom nivou vezano za tretman djece bez roditeljskog staranja, niti minimum standarda djece i porodice, koji je usklađen na državnom nivou. Uslijed rascjepkane i decentralizirane strukture vlasti, sprovedba državnih politika i zakonodavstva predstavlja izazov i ima za rezultat nedostatak odgovornosti.

Unatoč pokazateljima o smanjenju siromaštva, 17,8% stanovništva živi ispod utvrđene linije siromaštva, dok druga trećina živi blizu same granice siromaštva. Domaćinstva sa tendencijom siromaštva su ona sa troje ili više djece, i ona sa statusom izbjeglih i raseljenih lica. Stopa nezaposlenosti je i dalje visoka, jednako kao i udio zaposlenosti na crno. Najveća stopa nezaposlenosti je prisutna među mladima, ženama, pogotovo ženama koje su glave porodice, te ugroženim i marginaliziranim skupinama poput osoba ometenih u razvoju i osoba romske nacionalnosti. Obrazovni sustav je izuzetno rascjepkan (13 ministarstava obrazovanja), neefikasan i podložan političkim utjecajima. Visok stupanj troškova ne donosi zadovoljavajuće rezultate u obrazovanju.

U Bosni i Hercegovini postoji oko 2000 do 4000 djece bez roditeljskog staranja. Tačne brojke nisu poznate uslijed nedostatka statističkih podataka, nepostojanja jedinstvene baze podataka i nejasnih zakonskih definicija. Većina djece dolazi iz socijalno ugroženih obitelji koje su trenutno bez roditeljskog staranja zbog socioekonomskih razloga.

Nešto više od 1000 djece je zbrinuto u domovima, dječijim selima i životnim zajednicama širom Bosne i Hercegovine, dok je velika većina djece u hraniteljskim porodicama. Po našim saznanjima nešto više od 1000 djece u BiH smješteno je u 8 domova, 4 dječija sela i 2 socijalno pedagoške životne zajednice (11 u Federaciji i 3 u RS). Analizom raspoloživih podataka došlo se do zaključka da nije bilo značajnijeg smanjenja broja djece u ovim zajednicama. U pravilu, sva djeca redovno pohađaju školu.

Podaci o broju djece u hraniteljstvu su nepotpuni. Iako se prema statističkom izvještaju o socijalnoj zaštiti u BiH može pretpostaviti da bi brojka mogla iznositi oko 3000 (uzimajući u obzir i starateljstvo).

U Republici Srpskoj, djeca su mnogo češće smještena u hraniteljske porodice u kojima se nalazi 80% djece bez roditeljskog staranja. Velika većina djece u hraniteljstvu smještena je kod svoje šire porodice (85 do 90%), često kod svojih baka i djedova.

U poslijeratnom periodu se nastoji popularizirati obiteljski smještaj djece. Među prvima koji je ovaj vid smještaja uspješno proveo u BiH je SOS Kinderdorf, sa svoja dva dječija sela u BiH. Danas postoje još dva sela koja rade na sličnom principu, te sve veći broj domova koji organizuje svoj rad na tom principu, pružajući djeci mogućnost života u porodici. Pored domova i dječijih sela treba istaći i dvije socijalno pedagoške životne zajednice koje također rade na principu porodičnog smještaja djece. Organizovane su kroz veći broj kuća u raznim opštinama, u kojima žive roditelji koji brinu kako o svojoj djeci tako i o djeci bez roditeljskog staranja. Ovaj vid smještaja pruža utočište i djeci nakon 18-e gdje im pružaju podršku kao prava obitelj.

Procedura prilikom usvajanja je dosta komplicirana, te se zna desiti da ponekad uslijed duge procedure, potencijalne obitelji odustanu od usvojenja. Tako je tijekom 2006. godine usvojeno samo 67 djece, čime dolazimo do zaključka da je stopa usvojenja izuzetno niska.

Evidentirana su kršenja mnogih dječijih prava, među najvažnijim izdvajamo:

1. Diskriminacija u domskom smještaju

Djeca u domskom smještaju ne uživaju podjednaku zaštitu države. Ne postoje standardi institucionalnog zbrinjavanja. Dvije institucije financirane od strane katoličke crkve nisu dio državnog sustava socijalne zaštite i nisu pod nadzorom vlasti. Neke institucije uspostavljene od strane donatora ne podnose redovni izvještaji vlastima.

2. Upis u matične knjige rođenih

Romska djeca često nisu registrirana zbog osobnih dokumenata roditelja, što dovodi do njihovog isključenja iz sustava zdravstvenog osiguranja, obrazovanja i socijalne zaštite. Nedostatak u sustavu koji bi osigurao registriranje sve djece rođene na teritoriju BIH bez obzira na status roditelja.

3. Pravo na zdravstvenu zaštitu

75,7% djece je pokriveno zdravstvenim osiguranjem. Djeca često nemaju pristup kvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti. Nedostatak edukacije o planiranju porodice ima za posljedicu visoku stopu pobačaja i trudnoće kod tinejdžera. Zdravstveno osiguranje djece je vezano za osiguranje jednog od roditelja/staratelja i to regulativu u kantonu gdje imaju boravište, što uzrokuje probleme ako su djeca smještena u okviru javne skrbi u drugom području. Neravnomjerna teritorijalna raspoređenost zdravstvenih objekata. Zdravstveni sektor nedovoljno naglašava prevenciju, nedovoljno promovira odgovarajuću praksu brige za dijete i zdravi život.

4. Pravo na visoko obrazovanje

Prema zakonu, dijete ima pravo na smještaj u institucije socijalne zaštite do osamostaljivanja ili završetka redovnog školovanja. Međutim, u praksi djeca se ne ohrabruju da stiču univerzitetsko obrazovanje i prisiljeni su da napuste instituciju ubrzo nakon što napune 18 godina. Nepostojanje planova i mreže podrške za djecu koja izlaze iz domova. Nedostatak povlastica u zapošljavanju djece bez roditeljskog staranja nakon 18-te godine.

Preporuke i zaključci same analize, te ono što bi se trebalo činiti je slijedeće:

- Porodično savjetovište
- Programi prevencije napuštanja djece, pogotovu za mlade samohrane majke
- Edukacija hranitelja
- Popratni programi za djecu koja prestaju biti pod javnom skrbi
- Obdaništa, uključujući i ona specijalizovana za djecu sa posebnim potrebama
- Vanškolske aktivnosti
- Programi rehabilitacije i integracije za djecu žrtve nasilja i eksploatacije
- Programi rehabilitacije i integracije za djecu u sukobu sa zakonom i sa društveno neprihvatljivim ponašanjem
- Edukacija o planiranju porodice, promocije dobrih praksi podizanja i odgoja djece i zdravog načina života
- Programi rehabilitacije u zajednici za djecu ometenu u razvoju
- Prevencija napuštanja školovanja
- Usluge profesionalne orijentacije
- Podrška razvoju talentovane djece